

Zingeving en ziektebeeld

Psychiatrie tussen zingeving en zinverlies

Joris Vandenberghe

Psychiater

Liaisonpsychiatrie, UPC KU Leuven –
campus Gasthuisberg

CGG Leuven – CGG-VBO

Vertrekpunt: enkele observaties en bedenkingen

Wie in de ggz werkt, wordt dagelijks geconfronteerd met...

- **Zingevingsvragen:** “Waarom? Welke zin heeft het?”
- **Morele vragen:** “Wat moet ik doen?”
- **Existentiële vragen:** “Waarom doe ik eigenlijk verder?”
– “Wat maakt mijn leven de moeite waard?”
- **Sociale vragen:** eenzaamheid...

Plaats in **bio**psycho**sociaal** model ?

Vertrekpunt: enkele observaties en bedenkingen

- Deze vragen hangen nauw met elkaar samen en zijn **universeel menselijke vragen** (van 'zieken' én 'gezonden')
- Is de ggz wel het gepaste **aanspreekpunt** voor deze vragen ?
 - Ons laten definiëren door de hulpvrager
 - Als we de patiënt als mens blijven benaderen, maken deze vragen integraal deel uit van ons werk
 - Andere wegen minder makkelijk gevonden?
 - Wetgever geeft ons ook die rol: bv. euthanasie

Vertrekpunt: enkele observaties en bedenkingen

- Universeel menselijke vragen, maar ze kunnen niet los gezien worden van de psychische problemen en aandoeningen waar mensen mee kampen
- *Toch is **zingeving** nauwelijks gethematiseerd in de psychiatrie*
- Elk van deze vragen kan nauw verbonden zijn met religie
- *Toch is **religie** nauwelijks aanwezig in de psychiatrische praktijk (bv. mentaal onderzoek, anamnese, inschatting suïciderisico...)*

Zingeving en psychiatrie

- PSYCHiatrische aandoeningen – al wat mis kan lopen met de psyche
- Als we er van uitgaan dat de mens een zingeveer en –zoeker is (Victor Frankl: **wil-tot-betekenis** meest kenmerkend voor de mens)
- Dan is zingeving wezenlijk voor ons psychisch functioneren
- En dan moet zingeving toch een belangrijke plaats krijgen in ons denken over psychisch ‘dis’-functioneren ?

Zingeving en psychiatrie

Stelling:

zingeving is

een **irrationeel** proces

dat een niet te onderschatten rol speelt
in de **etiologie**, diagnose en behandeling
van psychiatrische aandoeningen

Zingeving en psychiatrie

- Empirisch onderzoek: zingeving ~ psychische gezondheid
 - relaties ervaren als belangrijkste bron van zingeving
 - 'succes in persoonlijke ontwikkeling of in het realiseren van levensdoelen'
 - verschillen in diepgang:
altruïstische of zelfoverstijgende betekenis meer levensvoldoening dan hedonistische of persoonlijke niveau
- Omstandigheden < persoon die een gegeven situatie interpreteert, bewerkt en evalueert

Kader: "De rationaliteit en haar grenzen"

- Herman De Dijn: zingevingsinteresse als één van de wezenskenmerken van de mens
- irrationele en niet-maakbare karakter
- echt zinvol ervaren \longleftrightarrow kwetsbaar
verloren kan gaan
- Bv: verbondenheid, liefde, erkenning, appreciatie,...
- Gehechtheid – hechting aan zingevingsbron, maar onvermijdelijke angst voor verlies er van
- *Geen zingeving zonder mogelijkheid van zinverlies*

“De rationaliteit en haar grenzen”

- Zin geven → onvermijdelijk zich blootstellen aan risico op verlies van zin
- Wie zin ervaart, heeft iets te verliezen
- **Verlies en lijden** maken intrinsiek deel uit van het zingevingsproces
- ‘la condition humaine’
- Kunst en literatuur:
“The pain then is part of the happiness now.” (C.S. Lewis)
“Alles van waarde is weerloos.” (Lucebert)

“De rationaliteit en haar grenzen”

- Filosofisch kader → poging om verhouding tussen psychisch lijden en zingeving begrijpen
- Psychisch lijden niet te snel pathologiseren, want onvermijdelijke keerzijde van zingeving
- Zingevingsproces als kwetsbaar proces
- **Verstorings van zingevingsproces** kunnen leiden tot psychisch lijden dat pathologische vormen kan aannemen

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

Zingevingbronnen

Zingevingproces: irrationele
dynamiek - diepgang

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

depressie

Zingevingbronnen

Zingevingproces: irrationele
dynamiek - diepgang

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

Depressie en suïcidaliteit

- Stilvallen van het zingevingproces, van de wil-tot-betekenis die ons drijft (**anhormie**)
- Fenomenologie:
 - Ontstemd zijn (stemmingsstoornis)
 - Dimensie van het gaan (het gaat niet, stilstand): een dimensie vóór object-subject verhoudingen (Schotte)
 - Verlies van natuurlijke vanzelfsprekendheid (Tellenbach)
- Verval in **zinloosheid**, hopeloosheid, uitzichtloosheid

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

Zingevingbronnen

Zingevingproces: irrationele dynamiek - diepgang

*trauma – angst –
hechting
(borderline PS)*

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

Psychotrauma

- Hechtings-, persoonlijkheids- en sommige angststoornissen
- Onvermogen om de angst voor het verlies van de zingevingsbron te (ver)dragen
- Als zingeving en mogelijkheid van zinverlies intrinsiek verbonden zijn, kan dan geen gehechtheid – hechting aan ware zingevingsbronnen ontstaan
- **Onvermogen** om in het zingevingsproces te stappen
- Kiezen voor veiligheid
- Mogelijkheid van zinverlies vermijden, maar zo dus ook de mogelijkheid tot zingeving

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

Zingevingbronnen

neurose verslaving

Zingevingproces: irrationele
dynamiek - diepgang

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

Neurose, verslaving en bepaalde persoonlijkheidsstoornissen

- Neurose zoals geconceptualiseerd door Frankl (oa OCD)
 - Gehechtheid aan betekenisbronnen die weinig levensvoldoening geven
 - Conflicten tussen zingevingsbronnen
 - Neiging onbereikbare zingevingsbronnen te kiezen
 - Gebrek aan flexibiliteit om met verschillende zingevingsbronnen om te gaan

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

Zingevingbronnen

‘sociale psychiatrie’

Zingevingproces: irrationele
dynamiek - diepgang

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

“Sociale psychiatrie”

- Kwetsbare, vereenzaamde en kansarme mensen: vaak ook arm aan zingevingsbronnen
- **Zingevingsdeficit:**
 - Wie geen zin / betekenis ervaart heeft niets te verliezen
 - Maatschappelijk probleem, dat vaak gepsychiatriseerd wordt
 - Groot gevoel van machteloosheid bij hulpverlener
- Soms ook bij chronische psychiatrische patiënten...

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

Zingevingbronnen

Zingevingproces: irrationele dynamiek - diepgang

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

*rouw –
aanpassingsstoornis*

Rouw en aanpassingsstoornissen

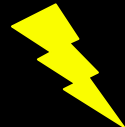
- **Verlies** of wegvallen van belangrijke zingevingsbronnen
- Aanpassingsstoornis in vergelijking met depressie: aanpassingsstoornis ligt meer in het verlengde van 'niet-pathologisch' lijden (kwantitatief verschil met 'normale' lijden tgv zinverlies)
- 'Rouwarbeid': loslaten en terug in irrationele dynamiek van zingeving stappen (veerkracht)

Zin zoeken – wil-tot-betekenis – ‘drive’

depressie

Zingevingbronnen

*‘sociale psychiatrie’
neurose verslaving*

Zingevingproces: irrationele
dynamiek - diepgang

*trauma – angst -
hechting*

Zingeving - zinbeleving

Zinverlies

rouw –

aanpassingsstoornis

Psychische gezondheid

‘Normaal’ psychisch lijden

Balanssuïcide, euthanasie, levenseinde

- Bv. ook weigering van somatische behandeling in liaisonpsychiatrische context
- **Wegvallen van alle zingevingsbronnen** en betekenis (of overschaduwd worden door pijn en lijden)
- Afgewogen aan de zin die men geeft aan de dood
- Soms ook **zinvervulling** bij het levenseinde, gevoel dat het zingevingsproces kan worden afgerond:

“Mijn leven is mooi geweest, het is wel geweest, ik ben klaar om het los te laten.”

Zingeving en behandeling: antidepressiva

Antidepressiva beschermen waarschijnlijk hart en vaten, verminderen de stressgevoeligheid, zijn neurotrofisch, bevorderen de plasticiteit,...

Baat het niet, het schaadt ook niet ?

Redenen om terughoudend te zijn – belang goede indicatiestelling:

- Veiligheid: suïcidaliteit, valrisico, rijvaardigheid,...
- Bipolair: manic shift, cycle acceleratie, destabilisatie
- Discontinuatieverschijnselen
- INTERACTIES: paroxetine, fluoxetine, fluvoxamine

- Nevenwerkingen en ongewenste effecten
 - Emotional detachment, loss of sanguinity
 - Seksuele nevenwerkingen
 - Gewichtstoename
 - Interferentie met plaatjesaggregatie: bloedingsrisico
 - SIADH
 - Zeer zeldzaam: serotonineerg syndroom
 - (Gedrags- of persoonlijkheidsveranderingen ? Agressie ?)
- Beperkte therapeutische effecten - kostenbatenanalyse
- Nocebo-effecten !
- Medicalisering – pathologiseren van negatieve gevoelens, rouw, verdriet, verwerking,...
- Enge visie op zingeving: 'hedonisch dictaat'

Besluit

- Psychiater vaak in aanraking met zingeving en zinverlies
- Complexiteit, irrationaliteit, niet-maakbaarheid en kwetsbaarheid van het zingevingsproces
- Inzicht in dit proces kan helpen om psychopathologie te begrijpen
- Deze beperkt uitgewerkte poging daartoe staat naast de andere kaders die we in de ggz gebruiken
- Bespreekbaar maken van zingeving en religie is belangrijk voor diagnostiek, maar ook voor bv. inschatten van suïciderisico en behandeling – psychotherapie

-

Referenties

- Viktor Frankl. Man's Search for Meaning (1946).
- Mia Leijssen. Zingeving en zingevingproblemen vanuit psychologisch perspectief. In: Wetenschappelijk denken: een laboratorium voor morgen? Lessen voor de eenentwintigste eeuw - volume 10 (2004). Universitaire Pers Leuven, Leuven, België.
- Burms & H. De Dijn. De rationaliteit en haar grenzen (1999). Universitaire Pers Leuven, Leuven, België.
- Fulford, KWM. Philosophy and value-based medicine. In: Radden, J (Ed.). The Philosophy of Psychiatry. A Companion (2005). Oxford University Press, Oxford, England.

